

KUML



ÅRBOG FOR JYSK ARKÆOLOGISK SELSKAB
1957

KUML

ÅRBOG FOR JYSK ARKÆOLOGISK SELSKAB

1957

With Summaries in English
Mit deutschen Zusammenfassungen

UNIVERSITETSFORLAGET I AARHUS

1958

Forside:

Restaurering af jættestue i Tustrup
Restoration of passage grave at Tustrup

Redaktion:

P. V. GLOB

Copyright 1958

by

Jysk Arkæologisk Selskab

Printed in Denmark

by

Aarhus Stiftsbogtrykkerie A/S

Clichéer:

Hammerschmidt - Århus

INDHOLD

<i>Johannes Brøndsted</i> : Erik Westerby	7
<i>P. Kjærum</i> : Storstensgrave ved Tustrup	9
<i>Knud A. Larsen</i> : Stenalderhuse på Knardrup Galgebakke	24
<i>Bent Sylvest</i> : En sværdskele fra ældre bronzealder	44
<i>C. J. Becker</i> : Førromersk jernaldergrav fra Try skole i Vendsyssel	49
<i>Ad. Stender-Petersen</i> : Jordanes' beretning om Goternes udvandring	68
<i>Nils Lunn</i> : Træl – Tralle – Trælleborg	81
<i>Torkild Ramskou</i> : Stavgård og bautavi	86
<i>Johannes Nicolaisen</i> : Slaveri hos Tuaregerne i Sahara	91
<i>P. V. Glob</i> : Slangeofre i Bahraíns oldtidshovedstad	114
<i>T. G. Bibby</i> : Bahraíns oldtidshovedstad gennem 4000 år	128
<i>J. Læssøe</i> : En kileskrift fra Bahrain	164
<i>P. V. Glob</i> : Oldtidsfund i Qatar	167
Jysk Arkæologisk Selskab	179
<i>V. Gordon Childe</i> : Tilbageblik	180
<i>Ole Klindt-Jensen</i> : Seán P. Ó Ríordáin	188
<i>Stuart Piggott</i> : V. Gordon Childe og Seán Ó Ríordáin	190
<i>Wilhelm Holmqvist</i> : Nils Åberg	192

CONTENTS

<i>Johannes Brøndsted</i> : Erik Westerby	8
<i>P. Kjærum</i> : Megalithic tombs at Tustrup	22
<i>Knud A. Larsen</i> : Stone-Age houses on Knardrup Gallows Hill	41
<i>Bent Sylvest</i> : A scabbard from the Early Bronze Age	48
<i>C. J. Becker</i> : Ein vorrömisches Grab von Try, Amt Hjørring	64
<i>Ad. Stender-Petersen</i> : Jordanes' Bericht von der Auswanderung der Goten..	76
<i>Nils Lunn</i> : Træl – Tralle – Trælleborg	84
<i>Torkild Ramskou</i> : Stave-yard and sacred enclosure	89
<i>Johannes Nicolaisen</i> : Slavery among the Tuareg in the Sahara	107
<i>P. V. Glob</i> : Snake sacrifices in Bahrain's ancient capital	125
<i>T. G. Bibby</i> : The hundred-meter section	152
<i>J. Læssøe</i> : A cuneiform inscription from the island of Bahrain	165
<i>P. V. Glob</i> : Prehistoric discoveries in Qatar	175
Jysk Arkæologisk Selskab	179
<i>V. Gordon Childe</i> : Retrospect	180
<i>Ole Klindt-Jensen</i> : Seán P. Ó Ríordáin	188
<i>Stuart Piggott</i> : V. Gordon Childe and Seán P. Ó Ríordáin	190
<i>Wilhelm Holmqvist</i> : Nils Åberg	194

TRÆL — TRALLE — TRÆLLEBORG

Af NIELS LUNN

I Budstikken 1958 fremsætter dr. phil. Axel Steensberg en begrundet tolkning af navnet TRÆLLEBORG som værende dannet af ordet TRALLE eller ordet TRÆL i betydningen: støttepæl. I bogen Trælleborg har dr. Gunnar Knudsen fremsat en tilsvarende tolkning begrundet i ordet træl: slave. I Danmarks Middelalderborge har endelig dr. phil. Aage Roussell nævnt muligheden Tralle i forbindelse med borgens palisadeværk. Det kunde nu være ønskeligt at sammenfatte tolkningerne og se, om der skulde være et budskab til arkæologerne gemt heri.

Efter navnets udbredelse synes det at være klart, at der kun kan være tale om en arts- eller typebetegnelse. Dette udelukker ikke, at andre »trælleborge« kan have deres egne navne, f. eks. FYRKAT.

En arts- eller typebetegnelse knytter sig ved et saadant værk almindeligvis til

beliggenhed	f. eks. Vandborg
oprindelse	f. eks. Korsfarerborg
fremstillingsmaade eller materiale	f. eks. Stenhus.
udseende	f. eks. Ringborg
hensigt	f. eks. Tvingborg
eller tilhørsforhold	f. eks. Kongsgaard.

Begreberne Træl og Tralle kan næppe komme i betragtning ved andre forhold end oprindelse, fremstillingsmaade og udseende.

I forbindelse med oprindelse er det muligt at tænke sig, at trælle har bygget borgen, eller at der er trættet for at bygge den.

At kun trælle skulde have bygget disse borge er vel muligt og kunde være begrundelse for, at de ikke findes i nævneværdigt antal i udlandet, da man ikke maatte medtage trælle i større tal i ledning. Kun hvor hæren havde slaaet sig ned i længere tid og samlet sig trælle, vilde noget saadant være naturligt. Derfor eventuelt Trælleborg ved Novgorod og i SV-Frankrig.

Den tanke har været fremme, at saadant fæstningsarbejde ikke var for frie mænd men overlodes trællene. Dette holder dog næppe stik. Vi ved at hæren byggede Gudfreds vold – altså frie mænd.

Hvis navngivningen skyldes, at trælle byggede borgen, maa det være for at understrege det usædvanlige, men det vilde da ogsaa være usædvanligt paa anden maade, nemlig derved at der sattes disse trælle et pragtfuldt monument – noget der vilde passe daarligt til datidens krigerære og standsfølelse. Noget saadant kunde bedre tænkes i forbindelse med nogle usle rønner i et afsides »torp«.

De fleste af de kendte »trælleborge« er enten saa store eller ligger paa saa betydningsfulde steder for landskaberne, at de næppe kan have været privatforetagender, men snarere er udført paa kongebud eller paa ordre fra kongens stedlige forsvarschef (senere kaldet lensmand). Det er vel derfor tænkeligt, at de er bygget ved udskrevet arbejdstjeneste – altsaa ved at man har beordret befolkningen at trælle for at bygge borgen.

Saaledes har utallige forsvarsværker været bygget, baade her og i andre lande.

I denne forbindelse er der nævnt et udtryk: at have mange penge i Trælleborg; det gælder blot om at trælle dem ud. Taget som et udtryk for, at ens arbejdskraft er ens formue, er det værd at bemærke sammenhængen med Trælleborgen.

Vanskeligheden ved at lægge navngivningen i verbet: at trælle bestaar nok i, at verber i regelen bruges i hensigtssammenhæng, men saa at sige aldrig i aarsagssammenhæng. Hvis man imidlertid ønsker at udtrykke aarsagen, benyttes det tilsvarende navneord. »Slavearbejde« betyder ikke nødvendigvis, at den, der har udført det, er slave, men kan ogsaa betyde, at man har arbejdet som en slave, har »trællet«.

Paa grund af de mange forskellige »træl«-sammensætninger, som eksisterer, er der grund til at nævne, at der ikke er noget i vejen for at baade den indbildte og den virkelige Træl kan optræde samtidig. I arbejds- og arbejderhus er der visselig forskel paa rangklasserne.

Medens der saaledes alt i alt kan være gode grunde til at søge navngivningen i ordet Træl, vil det nok ikke være muligt at komme længere end til disse gisninger. Selv om yderligere studier af samfundets ordning og administration i den tidlige middelalder skulde bekræfte de efterhaanden svære mistanker om, at der har bestaaet en betydelig bedre og fastere organisation, end man tidligere antog – noget som alene Slagelseborgen og dens dubletter bevidner i kraft af deres karakter – saa vil dette sikkert kun kunne bekræfte sandsynligheden af anvendelse af organiseret arbejdsudskrivning, men næppe at navngivning paa værkerne hører sammen hermed.

Ved en typebetegnelse, der grunder sig paa fremstillingsmaade eller udseende kan Træl i betydning: en støttepæl og Tralle, forstaaet som søjleagtige pæle eller gitterværk af stænger, meget vel komme i betragtning, dog sikkert kun hvis disse stolper staa saa frit, at de giver værket et sribet udseende. En tæt samlet, plan pælevæg vilde næppe give anledning dertil. Det er vel muligt, at stolperne under halvtaget på Slagelseborgens huse kan have givet anledning til en saadan navngivning, saaledes som dr. Axel Steensberg foreslaar. Man maa dog holde sig for øje, at det er forsvarsværkerne, der udgør borgen, og ikke de bygninger, der befinder sig indenfor disse. Man maa ogsaa antage, at der ikke har været saa højt udviklede huse i alle trælleborgene. Slagelseborgen betegner en bestemt glansperiode medens andre synes at være mere primitive. Det falder i alle tilfælde helt udenfor mulighederne i forbindelse med Trældiget, hvis dette hører til navnegruppen.

Der er derfor mere grund til at søge Trallerne i graven, ved volden eller ovenpaa denne, hvis de har været navnearsag, og her vil de af befolkningen altid haves for øje. Denne form vil ogsaa kunne omfatte Trældiget. Og endelig

vil de forhuggede skove eller særligt indhegnede omraader, saaledes som foreslaaet, kunne rummes i navnegruppen, nemlig paa grund af de fritstaaende stammers eller hegnets udseende.

Det synes imidlertid som om studiet af den tidlige middelalders krigskunst og -teknik staar langt tilbage i Danmark. Vi kender ikke hærorganisationen, aner kun noget om udskrivningsvæsenet og de mange, af arkæologerne dygtigt fremdragne fund savner i høj grad en funktionalistisk tolkning og vurdering. Det er som om man viger tilbage herfor og væsentligst betragter deres arkitektoniske, haandværksmæssige, kunstneriske og kultiske værdier. Og dog var datidens danske stridsmagt i den højeste samfundsmæssige anseelse, af ganske særegen nordisk (dansk) karakter og overordentlig respekteret af andre folkeslag.

Som oftest finder man ikke, hvad man ikke søger.

I det foreliggende tilfælde er en saadan søgen tilsyneladende den eneste brugelige vej frem mod den sikre tolkning af navnet Trælleborg, efter at filologien har indkredset mulighederne. Spørgsmaalet er: »Er der noget karakteristisk ved den gamle danske befæstningskunst, der begrunder navngivningen?«

Ved Slagelseborgen fandt man et mærkværdigt træk, der kan have interesse. Man mente at konstatere et forreste, nedre kampstade paa volden ca. 1-2 m over voldfoden. Den plankevæg, der skulde danne brystværn, var afstivet med skraa støttepæle, der var stukket i jorden ca. 1 m ude paa bærmnen. Støttepælene stod med ca. fodsbrede mellemrum.

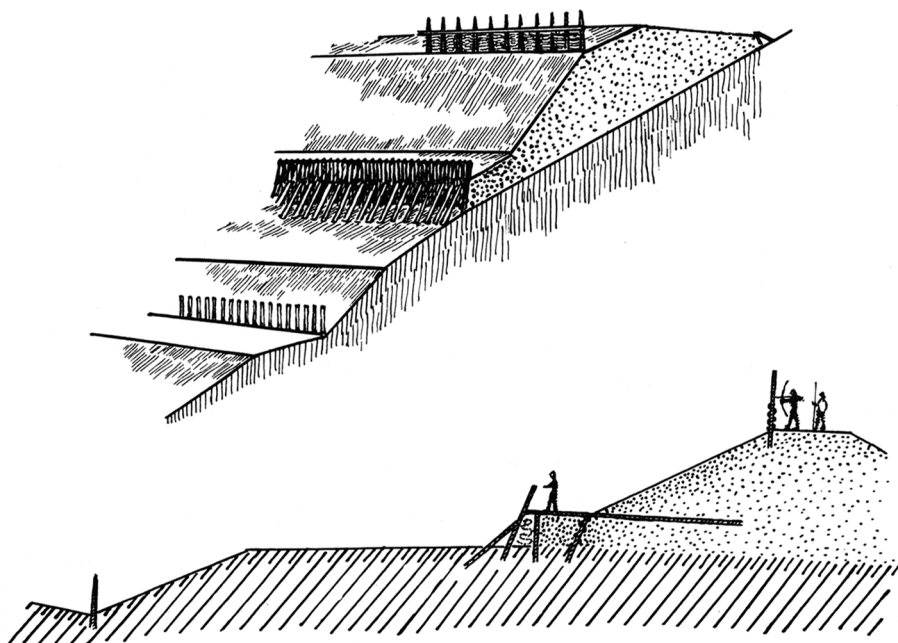


Fig. 1. Rekonstruktion af Trælleborgs forsvarsvold.
Reconstruction of the defence rampart of Trælleborg.

Dette tremmeværk er ejendommeligt derved, at det kan have været ekstra generende ved stormløbet, fordi tremmeværket virkede som fodangler, men det er ikke utænkeligt, at det også kan have virket som »løbebræt« for de fodrappe. I alle tilfælde har det været iøjnefaldende og virket som det, vi forstaar som tralværk.

Desværre fandt man ikke ordentlige spor af hovedkampstaden paa voldkronen. Naar man imidlertid betænker de brugte vaaben: bue, kastespyd, slynge, haandspyd, økse og sværd, og man savner kendskab til, at man her hjemme brugte svære kaste- eller skydemaskiner, saa maa man betvivle, at soldaterne har befundet sig vel ved en fast, lukket palisadevæg. Hvis denne skulde være virkelig stormfri, maatte den være i mandshøjde, men det krævede til gengæld et forhøjet kampstade bag væggen – enten i form af en jordbænk eller en træbro, og det synes der kun at have været daarlig plads til – for ellers kunde soldaterne ikke komme til at bruge deres vaaben.

Der er derfor den mulighed, at værnet har bestaaet af en række af svære pæle, der stod med lidt under skulderbreddes mellemrum, var fast sammentømrede i brysthøjde og beklædt nedadtil med svær vidiefletning (som ved den indre afstivning af jordmassen) og endelig, at pælene rakte op over hovedhøjde. Paa denne maade vilde man faa et brugeligt kampstade, som var stormfrit og som var billigere i træ. De opragende ender vilde desuden yde en tilsvarende dækning som tinderne paa sydens samtidige mure.

Paa denne maade vilde der blive bedre plads paa voldkronen og selv svagere trællediger vilde faa styrke – ja denne lette væg vilde kunne dække de sumpede eller paa anden maade ubekvemme strækninger, hvor det ikke var bekvemt at opkaste vold.

Dens udseende vilde stemme betydeligt overens med de raftehegn, som antages at have indhegnet skove og baaret tralværks betegelse. Den vilde have lignet et tralværk.

Men det er en ren hypotese. Arkæologen maa finde sporene af den danske befæstningskunsts karakteristiske træk.

SUMMARY

Træl – Tralle – Trælleborg.

The origin of the name Trælleborg has been variously sought in the words *Træl* – a slave, *Trælle* – to perform forced labour, *Træl* – a supporting post, and *Tralle* – an open palisade or collonnade. The widespread occurrence of the name shows it to have been a type-name.

That forts of the strategic importance of the “trælleborgs” could have been occupied by slaves may be disregarded; and that they were built by slaves would only have been worthy of permanent record if this were an unusual occurrence. However, as they are fortifications of such size or positional importance that they can hardly have been private ventures, it is possible that the king or his constable requisitioned labour for their building and thereby gave rise to the name.

If the name is rather to be derived from *Træl* – a supporting post or *Tralle* – an open palisade, then we may expect that the external appearance of these borgs would bear some conspicuous feature to suggest the name.

At the original Trælleborg near Slagelse there were traces of a lower fighting-platform on the outer side of the rampart about 1–2 meters above its foot. The breastwork protecting this was of planks strengthened by oblique supporting posts, set in the berm about 1 meter from the foot of the rampart and about a foot's breadth apart. It would have been a conspicuous feature and would conform to what we understand by a *Tralværk*.

The palisade on the summit of the rampart has left no traces capable of interpretation but, remembering that the armament of the period consisted of bows, javelins, slings, spears, axes and swords, with no heavy artillery such as catapults, it is not impossible that this palisade consisted of a row of massive posts higher than a man and a little under shoulder-breadth apart, joined together at breast height and below with a heavy wickerwork screen. This would give the necessary protection against storming while still allowing free use of weapons, and it would in appearance have resembled a *Tralværk*.

Niels Lunn.